

A ROMAN POLITIKAI ÉLET ÚTJAI

II.¹

AZ 1922 tavaszi választások alkalmával a Brătianu kormány olyan terrort fejtett ki, hogy az ellenzéki pártok tönkretéve, még töredékekben is alig kerültek a törvényhozásba. „A választás napja“, írta a királyhoz intézett sürgönyében Maniu, „Erdélyben a gyász és reménytelenség napjává vált s nemzeti szégyenbe és európai botrányba fulladt.“ Csakhogy panaszkodás ezen nem változtatott; a román politikai viszonyok gyökerükben voltak romlottak, melyeknek orvoslását az egyesülés óta komolyan gondolkozó regáti románok az erdélyi oláhság vezetőitől remélték, akik a magyar idők tisztességében nevelkedtek fel. Nyílt levélben magyarázta meg Mamiinak Radulescu Motru, a bukaresti egyetemen a filozófia tanára, hogy amit a regátiak az erdélyiektől várnak, az nem panaszkodás, nem regionalista törekvések, hanem az állam politikai légkörét megmérgező bukaresti levegő megtisztítása:

„Igaz, — írta — hogy európai skandalum történt; de ilyen skandalumok nálunk ötven év óta történnek, mióta azt hazudjuk a világnak, hogy európaiak vagyunk, önt bántják a választások; engem bánt a skandalumok hosszú sorozata, amit a világ elé tárunk. Bennünk nincs meg a tisztesség, hogy olyanoknak mutassuk magunkat, amilyenek vagyunk. Az ország azonban nem memorandumokat vár önöktől. Mi az ország politikai színvonalának európai nívóra való emelését várjuk az erdélyiektől. Az erdélyieknek az a kötelességük, hogy új életet öntsenek a régi királyság politikájába.“

Ez a várakozás fűződött az erdélyi románság vezetőihez, első sorban Maniu Gyulához, tíz éves politikai küzdelmeik alatt s e remény betelését várta az ország, mikor 1928 ősz végén végre az erdélyiek kezébe került a hatalom. Csak azok, akik ismerték a román lelket és Maniu jellemét, féltek, tudták, hogy a várakozás nem fog betelni. Októberben, mikor még ingadozott a régenstanács és nem akarta a kormányalakítással megbízni Mamut, mondta Dúca, a liberális párt vezére egy külföldi politikusnak, hogy most már elmúlt a kísérletezés ideje: Vintila Brătianu utóda Maniu kell, hogy legyen. „Meg kell, hogy tegyünk ezt a próbát, hogy végezzünk valahára Maniu mesterségesen felfújt nagyságával. Eljövételét annyi túlzott reménységgel várják, hogy abban a pillanatban, mikor a kormánnyal járó felelősséget vállalja, híressége szét fog olvadni, mint a tavaszi hó.“

Nem múlt el két év és Dúca jövendölése betelt.

¹ L. az első cikket Magyar Szemle, 1931, XII. kötet, 288. 1.

MANIU KORMÁNYRAJUTÁSOKOR a jó kormányozhatás minden technikai feltétele megvolt: világosan álltak a megoldásra váró — jóllehet tagadhatatlanul súlyos — feladatok; kormány és vezetője bírta a nemzet bizalmát, a törvényhozásban nagy, talán túlnagy többséggel rendelkezett; ellenzéke bár kisszámú, de élénk, mozgékony, sőt éles volt és a kisebbségek, magyar és szász, az ellenzék legkomolyabb része, jóakaró várakozással nézett a kormányzat elé.

De voltak a kormánynak veleszületett gyengeségei is: Maniu ismert határozatlansága, erélytelensége és főleg a kormánypárt egységességének a hiánya. Az egybeolvadt nemzeti parasztpárt egyik fele, a magyar időkből származott erdélyi román nemzeti párt, régi kisebbségi sorsa mellett is, kispolgári, inkább konzervatív, mint liberális alakulat volt s vezérében, Maniu balázsfalvi szentszéki ügyészben több volt az arisztokrata, mint a radikális, Vajda Sándor pedig, a vidéki doktor, egy magyar dzsentrí minden vérmessége és rakoncátlansága mellett, inkább földesúr, mint agrárdemokrata. Egész régi politikájuk a nemzetiségi kérdésre lévén koncentrálna a múltban, más, szociális kérdések és osztályellentétek kevésbé érdekelték s demokratikus frázisaik konzervatív lényüknek csak külső sallangjai voltak.

Ezzel szemben a párt besszarábiai parasztpárti oldalának határozottan és őszintén radikális hangulata volt. Annak parasztjai, néptanítói, vidéki fiskálisai a cári uralom alatt a nihilizmus árnyékában nőttek fel s vezérük, Stere, egyetemi tanár, hatalmas tudású demokrata. A besszarábiai románság, román büszkélkedés szerint, a szibériai száműzöttek nagy százalékát adta s a kifogás az összeolvadt párt kormányképessége ellen mindig az volt, hogy tagjai kommunizmusra hajlanak.

Legnagyobb nehézsége az új kormánynak persze az volt, hogy a kormányzat oly időben került kezébe, mikor az egész világ gazdasági válsága kikerülhetetlenül közeledett és olyan kérdések, amelyek régebben külső viszonyok nyomása nélkül megoldhatók lettek volna, most a világesemények ellenőrizhetetlen befolyása alá kerültek.

De azért 1928 novemberében az egész ország lelkesülten fogadta Mamut, mint 1906-ban a magyar nép a koalíciót és várta az ország megváltását.

Tíz év alatt, ellenzéken, sokat lehet ígérni, de Maniu kormányprogramja elég sovány volt. Ígért törvényességet és becsületes kormányzatot, külföldi kölcsönt és leu stabilizációt, munkát a munkanélkülieknek és kölcsönt a mezőgazdáknak; ígérte, hogy megcsinálja a kisebbségi jog kodifikációját s a kisebbségeknek nem lesz okuk, hogy a népszövetséghez járkáljanak Genfben. Befolyásolás és terror nélkül óriási többséggel került ki a kormány a választásokból s vonult be a parlamentbe.

AZUTAN TELTEK MANIU KORMÁNYZATÁNAK NAPJAI és hónapjai és alig valamivel történt több, mint semmi.

Az előző kormányok, különösen Vintila Brătianu elhibázott politikájának következtében a pénzügyi helyzet szanálása nehezen ment. A külföld bizalmát sokkal könnyebb volt elveszteni, mint vissza-

szerezni s amit az új állam megalakulásának első éveiben könnyen keresztül lehetett volna vinni, azt most csak súlyos áldozatok árán lehetett elérni; most, Maniu keze alatt bosszulta meg magát a prin női inline politika exkluzivitása. A külföldi kölcsön drága volt és a leu stabilizálása csak súlyos feltételek mellett sikerült. Amikor a nyugati államokban a bankkamatláb 4 százalékon és az utódállamokban is 6 százalékon alul volt, a Banca Nationala 9 százalékos bankrátát tartott fenn. Az elhibázott és elpanamázott agrárreform és a világ agrárválsága folytán beállott 9 pengős búzaárak is Maniu kormányzata alatt következtek be.

Nehézségek jelentkeztek a törvényhozás terén is.

A közigazgatási decentralizáció, valamelyes tartományi autonómia az erdélyi és a besszarabiai románság regionális politikájában gyökeresedett. Könnyű volt ezt az ellenzéken hirdetni, de e koncepció szemben állt a regáti románság felfogásával az egységes, centralisztikus államról, amely a politikai egységen is túlmenve, a vallási és kulturális egység megvalósítását is követeli. A liberálisok úgy fogták fel Maniu törekvését, hogy „reformja visszavitte volna az államot a még meg nem valósult nemzeti álmok korszakába“.

Ellenzéken lehetett kisebbségjogi kodifikációt ígérni, de az ország közvéleményének ellenségessége Maniu előtt is áthághatatlan akadályként jelentkezett; a kisebbségi kérdés rendezésének emlegetése már a második trónbeszédből kimaradt s Pop Ghica soha sem csinálta meg törvénytervezetét.

És könnyű volt korrupció és panama kiirtásáról beszélni.

Korrupció és panama nemcsak azért van Romániában, mert a tisztviselők fizetése alacsony és az állam azt a keveset sem fizeti meg s a tisztviselő baksisra és sikkasztásra van utalva, hanem van, mert a román nép évtizedek, sőt évszázadok óta beleélte magát és rendszerként iktatta az államkormányzatba. „Egy ország, amelyben lopnak“, így általánosságban, volt Constantin Bacalbasa, a kiváló újságíró egy cikkének címe; egy ország, amelyben a hivatali lopás és panamázás intézménnyé vált, s amelyet a tisztviselői kar súlyos helyzetére való tekintetből mindenki elnéz. Egy ilyen baj kiirtására Maniu erélytelensége nem volt dég s burjánzott tovább a Dobrescu, a Stan Vidrighin és a többiek panamája.

De mindez, elvek feladása, ígéretnek meg nem tartása, panamák továbbfolyása és közigazdasági tehetetlenség nem jelentette volna Maniu bukását: kormányoztak elvtelenül a múltban is, panamáztak az előző kormányok is, a kincstár üres volt és a tisztviselőket nem fizették eddig sem. Törvényhozási munkája sem volt szerencsésebb a liberálisoknak: gondoljunk csak folyton változó közoktatási reformjaikra, közigazgatási törvényeikre. Maniu valószínűleg még hónapokig, talán a törvényhozási ciklus végéig kormányon maradt volna, ha meg nem jelenik királlyá válva a száműzött trónörökös.¹

Maniu viszonyát a restaurációhoz máig homály borítja, de Carol

¹ Carol visszatérésének történetét elbeszélte e folyóirat lapjain a „Carol visszatérése“ című cikk, a Magyar Szemle 1930, IX. kötet, 309. l.

semmiesetre sem jöhetett vissza a kormányelnök beleegyezése nélkül. Mégis, bár az előző években az erdélyi románság és vezetői — talán inkább a liberálisokkal való ellentét kedvéért, — szimpátiával voltak a száműzött trónörökös iránt, mikor a trónfosztás visszacsinálására került a sor, Maniu ingadozott, nem bírta elhatározni magát s a restaurációt egy háromnapos kormány vitte keresztül, melynek elnöke a regát-beli Mironescu volt. Ez mindenesetre Maniu ellen hangolhatta a királyt.

II. Carol trónraléptével eltűnt a régenstanács és feléledt az uralkodó szokásos diktatórius, személyes befolyása a kormányzatra.

A régi, hatalmas liberális párt felbomlott, két részre szakadt és úgy látszott, hogy pusztulásra van predesztinálva: két töredéke, egyik egy középszerű politikus, másik egy epigon Brátianu vezetése alatt, nem nagy jövőt ígért.

De ha Románia kormányzatának valóban „parlamentáris jellege“ volna, nem lett volna kérdés, hogy a kormányzattal mi történjék. Maradt volna tovább is a nemzeti parasztpárt kezében, amely legalább külsőleg egységes alakulat volt és Maniu mögött hatalmas többség ült a parlamentben.

De közbelépett az uralkodó.

A király új irányt, az „összes nemzeti erők koncentrálását“ óhajtott, koalíciós kabinetet akart alakítani; de Maniu nem volt hajlandó, hogy régi liberálisokkal, Brátianukkal és Angdescukkal, vagy erdélyi renegátokkal, Gogával és Goldissal üljön egy kormányon. A koncentráció meghiúsult s egyelőre nem volt más megoldás, mint hogy Maniu tovább kormányzott.

De az uralkodó érthetetlen ellenszenvé mind nyilvánvalóbbá vált ellene és az erdélyiek ellen és ősszel kitört a krízis. Hogy összeütközés volt király és miniszterelnöke között, az nem volt titok. Maniu kormányozni akart, — az uralkodó szintén; a kormány megszavazott törvényjavaslatokat terjesztett a király elé, — az uralkodó nem szentesítette, fiókjában felejtette; Maniu egy „heroikus“ takarékosági budget végrehajtására egy évet kért, a király nem biztosította a terminust; Maniu ragaszkodott Vajda Sándorhoz, — az uralkodó elejtette. És volt még sok más apró és nagyobb dolog, ami lehetetlenné tette király és miniszterelnök együttműködését és 1930 október 6-án Maniu lemondott. Azt mondta, hogy egészségi állapota nem engedi a további megfeszített munkát.

Az uralkodó a válságot egyelőre nem oldotta meg, hanem a kormány vezetését Mironescura, Maniu külügyminiszterére ruházta, de megmondta, hogy „a kormány működése előkészület, hogy a jövőben a nemzet összes erői összefoghatok legyenek“. Mironescu is kijelentette megbízatása első pillanatában, hogy a kormány csak átmeneti jellegű s helyét, amint lehet, koalíciós alakulatnak fogja átadni.

MANIU LEMONDÁSÁVAL a nemzeti parasztpárt is a bomlás útjára tért; két vezére támadt: Mironescu, a kormányelnök, és Maniu, a párt hivatalos elnöke. Külön vezérkedett Bessarábiában Stere, akinek a pártból való kitessékelését pár hónappal előbb nem tudta megakadályozni Maniu.

A zűllés megkezdődött s az országnak mind jobban és jobban elment a kedve a nemzeti parasztpárttól és Mironescu kormányától. Az 1931 január végén tartott képviselői pótválasztásokon a párt már a népszerűtlenség minden jelét mutatta. Elvesztette a teleormáni, vlaskai és csernovici kerületeket, hajszálla redukált többséggel jött be Putnán s csak Erdélyben bírt nagyobb nehézség nélkül győzni.

Tavasszal, mielőtt a törvényhozás húsvéti szünetre ment volna, kis esemény idézte fel a válságot. A kormányban Manoilescu, a kereskedelmi miniszter volt Carol bizalmas embere, aki hazahozta volt őt és a nemzeti parasztpártnak csak azért lett tagja, hogy a kormányban helyet foglalhasson. A kamara a minisztert egy igénytelen törvényjavaslata kapcsán leszavazta; nem mintha a javaslat rossz lett volna; Manoilescu volt népszerűtlen s bár a kamara reparálta a dolgot, Manoilescu lemondott s lemondását követte az egész kormány demissziója, a hivatalos kommuniké szerint azért, hogy „megkönnyítse az uralkodónak az összes politikai erők és tényezők egyesítését“.

A király elfogadta a lemondást és jószokás szerint az örökös Titulescut hívatta, hogy megalakítsa a koncentrációs kabinetet. A londoni követ, mint mondta — és nem tudni hogyan értette — „a király és a népszövetség nevében“ megjelent Bukarestben és éppen olyan misztikusan kijelentette az Adeverul munkatársának, hogy lehet, hogy fejére díjat fognak kitérni, „lehet, hogy lefejezik, de előbb fejek erdeje fog a porba hullani“. A londoni diplomatát elragadta karóbahúzó Tepe\$ vajda vérszomjas hangulata.

Megkezdődtek a tárgyalások, a királyi kihallgatások; nagy koncentráció vagy kis koncentráció? pártkormány vagy hivatalnoki kormány? Pártok és személyek marakodtak, hogy ki kivel hajlandó egy kormányon ülni és melyik pártot hány hely illessen a kabinetben és hány mandátum a törvényhozásban? Tíznap veszekedés után magához rendelte a király az összes pártvezéret, mint egyszer Ferenc József király a koalíció vezéreit s megparancsolta, hogy huszonnégy óra alatt jöjjen létre közöttük a megegyezés. De a bukaresti urak kemény legények: a megegyezés királyi parancsra sem jött létre. Titulescu most egy „személyiségekből“ álló kormányt alakított, de estére megbukott. Az uralkodó azt kívánta, hogy abba Argetoianut is bevegye, aki már mindenféle pártállású kormány minisztere volt és vörös posztó a nemzeti parasztpárt előtt. Titulescu nem vállalta s valószínűleg megkönnyebbülve visszaadta a megbízást, lemondott a kormányalakításról s visszautazott Londonba. A király Jorga Nikolaet, a bukaresti egyetem történettanárát és ifjúkori nevelőjét hívatta, aki pár óra alatt összeállította kabinetjét s manifesztumban adott hozzá magyarázatot: „Titulescu úrnak két hét alatt nem sikerült összhangba hozni a különböző véleményeket. Egyetlen megoldás maradt: a jóakarúak kormányának, az áldozatot hozni tudók és érdektelenek kormányának megalakítása.“ Programot azonban a manifesztum nem adott, csak azt ígérte, hogy a kormány dolgozni fog.

Az új kormány több rekonstrukción ment keresztül s benne három markáns egyéniség foglal helyet: Jorga, Argetoianu és Manoilescu; többi tagja nem politikus; közöttük Hamandiu, semmitőszéki bíró,

a román „Dárdai“ szerkesztője, és Jonescu Sisești, mezőgazdasági akadémiai tanár, elsőrangú szakember.

Nagy feltűnést keltő újítása Jorgának a miniszterelnökség keretén belül felállított kisebbségi szakosztály szervezése, amelynek élére a magyar kisebbség heves ellenzése dacára Brandsch Rudolfot, a volt magyar időbeli szász képviselőt hívta meg s melléje magyar szakértőtől Bitay Árpádot rendelte. Erről más keretben fogok írni.

MANIFESZTUMABAN JORGA a parlament feloszlatását csak arra az esetre helyezte kilátásba, „ha feltétlenül szükség lesz reá“. De Jorgának nem volt pártja az országban s nem volt híve a törvényhozásban: támogatók, párt után kellett, hogy nézzen.

Romániában efféle nem okoz nehézséget. Soha ott olyan kormány nem alakult, amelyhez azonnal tömegesen ne csatlakoztak volna más pártokból a „fripturisták“, a húsos fazekat körül ülők és a „stangasok“, akik minden kormányt támogatnak, és olyan kormány sem volt soha Romániában, amely a választásokon ne bírt volna biztos többséget szerezni magának. És Jorga mögött állt az uralkodó, aki fenntartás nélkül odadobta személyét és királyi tekintélyét Jorga érdekében.

Pár napra manifesztuma után Jorga összehívta a házat. A trónbeszédben kijelentette az uralkodó, hogy „a kormány a parlamentarizmus alapján kíván működni és céljait parlamentáris úton kívánja megvalósítani“. A mondat első része a feloszlatás bejelentése, másik része enyhe cáfolata volt a kormány állítólagos diktatórius terveinek. A trónbeszédhez fűzött beszédében Jorga éles szemrehányást tett Maniunak: „Két héten át mindent megtettem“, mondta, „hogy ne kelljen elválnunk egymástól; felajánltam az együttműködést, de olyan páratlan pártpartikularizmussal találtam magam szemben, amely minden megegyezést lehetetlenné tett“. Jorga tehát másfelé fordult s beállt az a sajátos eset, hogy Carol király kormányának támogatására jelentkezők azok, akik visszatérésének legnagyobb akadályai voltak, akik egy évvel előbb az utca szemetébe rántották a király személyét, a Duca-féle liberálisok, és ellenzékbe szorultak azok, Maniuek és Gheorghe Brătianu, akik annak idején a visszatért trónörökös mellé állottak. A „nemzeti egyesülés“ koalícióját Jorga személyes követői, a régi Brătianu—Duca-féle liberálisok, a szászok és a regáti zsidók alkották és támogatja a két „ébredő“ karakterű Tepes liga és a kolozsvári Chamarea szervezet. A magyar párt önállóan ment a választási küzdelemben.

A választások a Romániában megszokott terrortól és erőszakoskodással folytak le. Argetoianu, az új belügyminiszter vezette, aki mint a „The Times“ írta, mestere az erőszakos és korrupt választatásnak. Az ellenzéki jelölteket megakadályozták programbeszédek elmondásában, kiutasították kerületeikből vagy letartóztatták. Csendőrfegyver dörgött és választók estek el. A „Dimineața“ szomorú karikatúrát rajzolt a választásra menő polgárról, aki búcsúzik családjától: „Isten áldjon titeket; bizony nem tudom, hogy visszajövök-e még közibetek valaha.“ Nyugat-Európa is tudomást vett a botrányról.

„Az ember csak végig kell sétáljon a Calea Victoriein, — írta a választások után a „The Times“ — és tucatszámra találkozik

nevető cinikusokkal, akik elbeszélik, hogy az „X”-i ellenzéki jelöltet a választás előtti három napra házába zárták s csak akkor bocsátották ki, mikor túlvoltak a választáson; hogy szegény „B” a nemzeti parasztpárt bizalmi embere két törött bordával fekszik a kórházban és „Y” községben több szavazat volt az urnában, mint ahány választó a kerületben. És így tovább. De Romániában mindez elismerten része a mulatságnak, amit minden politikai párt eljátszott, amióta pártok vannak az országban;— kivéve azokat az unalmas nemzeti parasztpártiakat.“

Az eredmény meglett: a kormány, amely mögött egy hónappal előbb egy ember sem állt, nagy többséggel került ki a választásokból.

De ez a választás és többsége a Jorga kormány számára nem ugyanazt a biztonságot jelenti, mint Jonel Brătianu és Averescu híres választásai. Jorga koalíciója csak választási paktum volt s a választás után fegyvertársai, liberálisok és szászok viszonyérték cselekvési szabadságukat és a felmerülő kérdések érdeme szerint támogatják vagy nem támogatják a kormányt.

A NEMZETI PARASZTPÁRTOT nagy vereség érte s benne legnagyobb az erdélyieket. Nem népszerűségük csökkenése vagy számbeli megfogyatkozásuk tette a vereséget súlyossá, hanem bebizonyosodása annak a ténynek, hogy Bukarest pár óra alatt tönkre tehet mindent, amiért ők éveken át küzdöttek: regionalizmust, közeleti tisztaságot, az erdélyi szellem érvényesülését. Még folyt a választási harc, mikor Maniu a terror miatt megundorodott Vajda Sándornak ezeket írta:

„Megértem lelki állapotodat és azokat az érzelmeket, melyek rajtad a mostani borzalmas vergődésben erőt vettek ... Ugyanabból a törzsből származva, ugyanabban a szellemben nevelkedve, érzem és osztom felháborodásodat. Megértem hazafias aggodalmadat, mikor látod, hogy hozzá nem értő és lelketlen emberek egymás után rombolják le azt, amit az ország javáért és a román nemzet boldogulására te és én, ketten építettünk.”

Valóságban nem az ország politikai életében történt Összeomlás. Maniu és Vajda, az erdélyiek, nem sokat építettek kétéves kormányzatuk alatt: a korrupciót nem bírták letörni, a tartományi decentralizációt megakadályozta a törvényhozási tanács, a kisebbségi törvényt az ellenséges közvélemény, az uralkodó elfordult tőlük. Maniu kormánya legyőzhetetlen hatalmak ellenállása folytán „a be nem váltott ígéretes kormányává” lett, guvemul promisiunilor nerealizate.

1918 őszén az erdélyi románok előtt lebegett a kétség, hogy vájjon egyesüljenek-e a balkáni regáttal, hogy beleolvadjanak-e egy olyan múltú és erkölcsű államba, mint a román királyság s ne tartsák-e inkább fenn Erdély hosszú múltban gyökerező önállóságát? De feladták s csak mikor feladtak mindent, jöttek reá, hogy mit vesztek; mikor már mélyen belemertültek a regát iszapjába, akartak menekülni. Az erdélyi román politikusok „regionalizmusa” e rettenetes tévedés beismerésének politikája volt s Maniu azt hitte, hogy elég lesz, ha kormányra kerül, hogy vissza bírja varázsolni Erdély szellemét s kiterjesztheti az egész országra. Csalódott. Rét és fél esztendeig volt kezében a hatalom s akkor mehetett csalódva, megalázva, kigúnyolva, pártja eltaposva. Szemébe mondta Jorga, hogy ő is csak a régi módon kormányzott s egy „bűnös országot” hagyott maga után s az új kor-

mány programja az lesz, hogy betörje azt a regionalista politikát, amely szomorú maradványa a történelem régi eseményeinek s akadályá a nemzet lelki egységé váló összeforradásának“.

Így ment el Maniu.

A választások után, június 22-én levelet írt pártja alelnökének, Michalachénak s -bejelentette, hogy pártelnöki állásáról lemond, mandátumát leteszi és a közéletől visszavonul. A levélben nincs panasz, nincs keserűség: egyszerű és rezignált.

Az egész erdélyi románság megdöbbsent. „Az erdélyi lélek kollektív drámája ez“, írta a lemondásról a „Patria“.

Maniu a román politikai életben a makulátlan jellemet, a hozzáférhetetlenséget, az erkölcsi integritást képviselte. Magyar kálvinista kollégiumban nevelkedett, magyar egyetemre járt, magyar megyei életben tanult politizálni, magyar képviselőházban küzdött ideáljaiért. Utoljára az életben osztrák-magyar tűzértishti ruhában láttam s nekem mindig az volt az impresszióm, hogy jobban tud magyarul, mint románul. De román. Annak született. Évtizedeken küzdött hidegen, szenvedélytelenül egy eszméért, ami nem a mi eszménk volt: román egység megvalósításáért. Hatalmába ejtette őt is a tizenkilencedik század kiforrotlan, éretlen, eredményeiben végig nem gondolt, megvalósíthatatlan gondolata: a nemzetiségi eszme s kiszakítva népét évszázados kapcsolatából, odadobta egy kultúrában, erkölcsökben, gondolkozásmódban mélyen alantasabb nép prédájául azért, mert az is románul beszélt. Pedig annak a románnak csak nyelve volt hasonló, jelleme és gondolkozása más volt.

Ezt Maniu cselekedte 1918-ban.

Cselekvő bűnbánatának két fázisa: regionalizmusa és kormányszata eredménytelen maradt s bekövetkezett az erdélyi románság tragédiája. Lehet, hogy Maniu visszatér a politikába: népe nem engedi, hogy távozzék, uralkodója érzi az elkövetett méltánytalanságot és hívja vissza. De Maniunak sietni kell: mert amit ő képvisel, azt csak ő és az ő kortársai érzik és képviselik s akarják megcsinálni; az utánuk felnövő generáció már nem a régi erdélyi szellemben nő fel, azoknak „Erdély“ nem fog semmit jelenteni, azok Bukarest légkörében lesznek boldogok.

A VÁLASZTÁSOK UTÁN a képviselőház igazolta a mandátumokat, kivéve a kommunistákét; a király elmondta trónbeszédjét, melyet — kivéve egy mondatát, amiről egy következő cikkemben fogok írni — megtapsoltak a deputátok. De ez nem teszi, hogy a kormány nyugodt lehet jövője felől; soha a román közéletben olyan éles ellentétek nem álltak egymással szemben s készülnek összeütközésre, mint most.

Jorga Nicolae, akárhogyan nézzük is, nem államférfiú. Történelemtanár a bukaresti egyetemen, amire oly büszke, hogy miniszterelnökség alatt is megtartotta előadásait. Európa egyik legtermékenyebb írója, nincs a román múltnak olyan korszaka, melyről könyvet ne írt volna; rossz színdarabokat ír, de Valeni di Munteben. szervezett szabad egyeteme Románia legnépszerűbb kultúrintézete, ahova

tódul az ország tudományszomjas népe. A liberalizmus mindig ajkán van, de nem lehet lelke mélyén liberális az, aki eltúrte Argetoianu botrányos választásait. Mint maga bevallotta, pártja sohasem volt s az ország sorsára soha befolyást nem gyakorolt; lapját, a Neamul Româneascăt alig olvassa valaki. Olyan politikai alakulás, kormányváltozás a háború óta nem volt, hogy Jorga ne jelentkezett volna, hogy kész a hatalmat átvenni, de sohasem bízták reá. II. Carol király trónralépte, kinek ifjúkori nevelője, volt és egy pártbomlott, zavaros helyzet kellett hogy elkövetkezzék, hogy miniszterelnökké legyen.

A kormány erős embere Argetoianu, a belügyminiszter, ez a skrupulus és félelem nélkül való, tipikusan bukaresti politikus, aki nem látott olyan pártot Romániában, melybe be nem lépett volna, ha annak a hatalomra volt kilátása. Mestere a politikai intrikának és erőszaknak és Jorga választásai sohasem folytak volna le olyan botrányosan és piszkosan, ha nem Argetoianu vezet.

Jorga a kormány látható feje, de Argetoianu kormányoz és lesz Jorga árulója, ha rákerül a sor.

A Jorga-kormány gyöngé parlamenti alapokon nyugszik. Saját, négy hét alatt összeszedett pártjának alig-alig van többsége, azzal képtelenség kormányozni. Ha a liberálisok elhagyják, kicsúszott alóla a föld; s a közoktatási törvények tárgyalása alatt a liberálisok már megmutatták, hogy a maguk útján fognak járni.

Pártok és kormányférfiak felett áll azonban az ifjú király, Carol, aki nemcsak uralkodni, hanem kormányozni is akar; aki nemcsak a bel-, hanem a külpolitikában is új utakat akar szabni. A nemzeti parasztpárti kormányt egyszerűen szélnek eresztette, mert nem szerte őket s a kisantant bukaresti konferenciája alatt miniszterelnökével együtt Temesvárra és a Dunára ment kéjutazásra. Meginogtak a nemzeti párt és a francia barátság oszlopai egyaránt.

De az újraébredező liberális párt kilátásai sem derűsek éppen az uralkodóhoz való viszonya miatt. A párt ellenségei, Gheorghe Brătianu és Averescu tábornok buzgón terítgetik ki a sok piszkot, amelylyel a párt a királyt visszatértekor bemocskolta. Ha Mamiinak egyedül határozatlanságát nem tudja megbocsátani a király, amelyet visszatértekor tanúsított, még nehezebben fogja megbocsáthatni a liberálisok nyílt ellenségességét. Ma ismét a liberálisok kezében van a döntés a törvényhozásban s még támogatják Jorga kormányát; de hogy meddig teszik s hogy Jorga meddig tűri ezt a megalázó helyzetet, az az ősszel fog kibontakozni.

Vannak, akik diktatúráról beszélnek Argetoianuval vagy Ma-noilescuval. De mire való volna diktatúra Romániában? Mint e cikksorozatomban kezdetén említettem, Romániában hatvan év óta diktatúra van: az uralkodó, a liberális párt, a Brătianuk diktatúrája. Ha Maniu és az erdélyiek nem is adják fel a küzdelmet, győzői a román politikában nem Erdély, hanem Bukarest diktatúrája fog.